

умовах, тобто в період, коли суспільство не повністю звільнилося від залишків тоталітарного режиму і, в той же час, освіти основ демократії, в принципі позначас новий зміст. У сучасному суспільстві науково-технічні і комунікативні скачки, глибокі політичні та моральні процеси трансформації, культурна інтеграція, глобалізація та рівні універсалізації, як правило, збагачують гуманізм особистості новим змістом, показують, що існують реальні можливості для розуміння справжньої сутності його існування.

Ключові слова: суспільство, особистість, відчуження, гуманізм, трансформація, глобалізація, інтеграція.

УДК 130.2:378

Турпак Н. В.,
кандидат філософських наук, провідний
науковий співробітник відділу філософії та
геополітики, Науково-дослідний
інститут українознавства МОН України
(Україна, Київ), turpak.nadiya@ukr.net

Ноосферний підхід в осмисленні сучасних екологічних викликів

Проаналізовано український та європейський ідейний досвід щодо осмислення сучасних екологічних викликів. Стверджується, що концепція біосфери та ноосфери В. Вернадського визначила риси ноосферно-орієнтованого екологічного мислення та послугувала основою для вироблення відповідного підходу в осмисленні європейською соціально-філософською думкою екологічних викликів сучасної постіндустріальної цивілізації. Розглянуто застосування ноосферного підходу в сучасній глобальній гуманітаристиці. Наголошено на доцільності його застосування в формуванні та здійсненні екологічної політики в Україні.

Ключові слова: антропокозм, біосфера, глобалізація, глобальні екологічні загрози, екологічна культура, екологічне мислення, екологічні виклики, енвайронменталізм, ідея ноосфери, кліматичні зміни, ноосфера, сталій розвиток.

Благополучне життя та розвиток українського суспільства і в наш час, як і раніше, потребують гармонізації у стосунках зі світом природи. Наразі, у зв'язку з військовим конфліктом на Сході України, набуває актуального виміру небезпека як регіональних екологічних загроз, так і глобальних екологічних катастроф, подібних до Чорнобильської, що може бути спричинена безвідповідальною людською діяльністю та військовими діями. Це вимагає від України усвідомлення необхідності розв'язання власних екологічних проблем і формування та здійснення власної екологічної політики. Успіх її залежить у тому числі й від участі України у вирішенні екологічних проблем глобального та європейського рівнів.

Сучасні екологічні виклики вимагають вироблення певної стратегії послаблення їх загрозливого характеру та можливого перешкодження у розбудові української держави та забезпечення благополуччя та безпеки її громадян. Першим кроком для вироблення подібної стратегії є спроба осмислення сучасних екологічних викликів за допомогою наявного українського та європейського ідейного досвіду вирішення глобальних екологічних проблем.

Дослідженню проблеми сучасних екологічних викликів присвятили свою увагу як українські, так і зарубіжні мислителі. Серед українських фахівців заслуговують на увагу наукові розвідки А. Єрмоленка, М. Голубця, Т. Гардашук, М. Кисельова, В. Крисаченко, Н. Лакуші та ін. Серед зарубіжних дослідників значний ідейний внесок у розробку даної проблеми зробили

Д. Гвишиани, Д. Гелд, Д. Голдблатт, Е. Ласло, Е. Мак Грю, Дж. Перратон, А. Печчеї та ін.

Втім, у наявних наукових розвідках не достатньо уваги було приділено з'ясуванню наявних підходів в осмисленні сучасних екологічних викликів, серед яких чільне місце посідає ноосферний підхід, започаткований видатним українським ученим та мислителем В. Вернадським.

Цим обумовлена мета статті – обґрунтувати, що концепція біосфери та ноосфери В. Вернадського визначила риси сучасного ноосферно-орієнтованого екологічного мислення та послугувала основою для вироблення відповідного підходу в осмисленні європейською соціально-філософською думкою екологічних викликів індустріальної цивілізації. Для реалізації цієї мети запропонований розгляд застосування ноосферного підходу в сучасній гуманітаристиці. Наголошено на доцільності його застосування в формуванні та здійсненні екологічної політики в Україні.

Слід зауважити, що на початку ХХ століття в Україні, у наслідку розвитку промислового виробництва, зростає й деградація довкілля. Тому, в цей час почала приділятися увага питанням охорони природи, а також народилися перші екологічні ідеї. В межах вітчизняного природознавства, завдяки філософським пошукам вітчизняних антропогеографів, сформувався антропокозмичне розуміння дійсності, що уперше представило у єдності природну (космічну) та людську (соціально-гуманітарну) сторону об'єктивної реальності [1]. Антропокозм обумовив формування системно-глобального підходу до аналізу природного довкілля, який вперше дав змогу гармонійно поєднати природу, людину, людську історію та культуру в єдиній системі новітнього наукового світобачення. Згодом цей підхід набув методологічного оформлення завдяки багатомним працям В. Вернадського, де були викладені вчення про біосферу та її перехід до ноосфери, розвідки у галузі геохімії та біогеохімії тощо. Ідейна спадщина В. Вернадського послугувала основою для формування відповідного стилю мислення ХХ століття, пов'язаного з міждисциплінарними екологічними, етичними, прогностичними вимірами сучасної науки, а також для формування відповідного підходу в осмисленні екологічних викликів індустріальної цивілізації – ноосферного підходу.

Характерною ознакою ноосферного підходу в осмисленні екологічних викликів індустріальної цивілізації, згідно з ідеями В. Вернадського, є визнання ролі розуму людини, що є втіленим в планетарну наукову думку, регулятивним чинником обґрунтування цілісності та гармонійної єдності соціоприродної системи «людина-біосфера» Таке визнання зкорельоване системою цінностей сучасної планетарної цивілізації, які сформувалися як відповідь на глобальні планетарні загрози, серед яких, – випробувальні ядерні вибухи, аварії на ядерних реакторах, утворення сховищ для ядерних відходів та інші.

В. Вернадський, ще на початку ХХ століття у своїх працях обстоював ідею нерозривного зв'язку між людиною та біосферою і попереджав про небезпеку вторгнення людини в природні біогеохімічні цикли, що мало спонукати її до виваженого та цілеспрямованого контролю над глобальною біогеохімією. Через ідею

ноосфери вчений обґрунтував, що «людина є жителем планети і повинна мислити і діяти в новому аспекті... у планетному аспекті» [2, с. 113]. Він стверджував, що «у геологічній історії біосфери перед людиною відкривається велике майбутнє, якщо вона зрозуміє це і не використовуватиме свій розум і свою працю на самознищення» [2, с. 272]. Людина, на думку вченого, через науку та наукову думку мала здійснювати регулятивний вплив на природу (біосферу), вносячи у цей вплив культурний чинник: «Жива природа є основною рисою виявлення біосфери... Будова біосфери насамперед і більш за все характеризується життям... Жива речовина є носієм і торцем вільної енергії... Ця вільна енергія – біогеохімічна енергія охоплює всю біосферу і визначає в основному всю її історію... Ця нова форма біогеохімічної енергії, яку можна назвати енергією людської культури або культурною біогеохімічною енергією, є тією формою біохімічної енергії, яка в наш час створює ноосферу [2, с. 199–200].

Отже, у творчості В. Вернадського мова йшла по суті про доцільність вияву в культурі ноосферно-орієнтованого екологічного мислення, як наукового, регулятивного щодо соціоприродної системи «людина-біосфера» мислення, зорієнтованого на вияв у ній аспектів цілісності, глобальності, гармонізації, з метою забезпечення подальшого розвитку планети та її безпеки. Важливою складовою такого мислення є визнання того, що поза збереженням та реальним відтворенням біосфери людство, як частина біосфери, позбавлене перспектив подальшого розвитку. Важливими рисами ноосферно-орієнтованого екологічного мислення, згідно В. Вернадського, є й по-перше, його підкріплення ідеєю державного значення науки як творчої суспільної сили, як визначального чинника суспільної свідомості, як мети державної політики і соціального ладу. По-друге, у ноосферно-орієнтованому екологічному мисленні, згідно з ноосферною концепцією В. Вернадського, знайшла своє втілення ідея про державне об'єднання зусиль людства на шляху до ноосфери, про необхідність «усвідомлення моральної відповідальності вчених за використання наукових відкриттів і наукової роботи з руйнівною метою, що суперечить ідеї ноосфери» [2, с. 128].

Отже, можна вважати, що концепція біосфери та ноосфери В. Вернадського визначила риси ноосферно-орієнтованого екологічного мислення. Це послугувало основою для вироблення відповідного підходу в осмисленні європейською соціально-філософською думкою екологічних викликів сучасної індустріальної цивілізації.

Так, зокрема відомий європейський мислитель, фундатор Римського клубу А. Печчеї [17], наслідуючи підхід В. Вернадського, розглянув проблему екологічних викликів через призму глобального екологічного мислення. Він започаткував стратегію пошуку європейською спільнотою шляхів забезпечення безпечного екологічного майбутнього для людства, і вважав, що «головна роль Римського клубу у критичний період, полягає у всебічному сприянні відродженню людського духу і побудові нового життя в здоровому суспільстві...» [14, с. 97]. А. Печчеї вказав на глобальний характер екологічних викликів сьогодення, таких як зростання чисельності населення планети,

невідповідність розмірів людських потреб глобальним можливостям Землі у їх забезпеченні, необхідність захисту та збереження біосфери, потреба у забезпеченні керованості глобальних суспільних процесів, потреба у людському розвитку тощо. Мислитель запропонував політичні та соціокультурні шляхи вирішення цих наскрізних завдань. У політичному аспекті, необхідним, з його точки зору, є формування певної міжнародної політики, що містила б всезагальне почуття братерства, нову глобальну солідарність та перспективне бачення загальних інтересів, погоджених з вимогами сьогодення та поточного століття. У соціокультурному контексті, він, закликаючи до необхідності негайного захисту біосфери, вбачав вирішення цієї проблеми у духовній площині, на шляху формування екологічного мислення людства.

А. Печчеї був переконаний, що головним завданням у вирішенні глобальних екологічних проблем є відновлення гармонійного зв'язку між сучасною людиною та природою. Для цього, на його думку, мали б відбутися зміни у людському мисленні: від сприйняття природи лише як об'єкту життєзабезпечення до усвідомлення, що гармонія між людиною та природою є необхідною передумовою для збереження життя і миру на Землі. Він писав: «Гармонія людини та природи відповідає не лише тимчасовим інтересам і завданням оглядового майбуття, це ще й велика культурна цінність... Гармонія є необхідною й тому, що існує серйозна небезпека, що у майбутньому, коли людство побудує величній технічний світ і вирішить всі свої основні економічні, політичні, військові і соціальні проблеми, воно з жахом побачить, що призвело Землю до такого стану...» [14, с. 100–101].

Мислитель наголошував, що людина має бути певною, що жоден її вчинок не спричинить небезпечного впливу на регенеруючі здатності природи та не змінить умов її власного існування у біосфері. Він наполягав на необхідності впровадження у життя довгострокового плану збереження довкілля, який мав би охопити усі регіони та координуватися на світовому рівні. Це, на його думку, допомогло б наявним мешканцям Землі залишити майбутнім поколінням здорову планету. Разом із цим, він закликав людей до розвитку ресурсів розуму, мислення, творчості, духовних цінностей, будучи переконаним, що це дозволить забезпечити людству достойне майбутнє.

Відомий європейський мислитель, один з доповідачів Римського клубу, ініціатор створення Будапештського Клубу, Е. Ласло, вслід за В. Вернадським та А. Печчеї, стверджував, що екологічні виклики (проблеми) наприкінці ХХ століття отримали глобальний вимір, адже є тісно пов'язаними з політичними, економічними та соціальними. У своїй праці «Вік біфуркації: досягнення світу, що змінюється» [12; 16], він проаналізував глобальну екологічну небезпеку від наслідків людського втручання в природу. На думку мислителя, негативного глобального характеру у наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття проблеми забруднення довкілля, винищення лісів, вигорання паливних природних ресурсів, підвищення вуглецю в атмосфері, кліматичних змін і парникового ефекту тощо. Мислитель обґрунтував, що небезпека від цих глобальних екологічних проблем полягає не лише у їх впливі на деградацію довкілля, але й у політичній, економічній і соціальній напрузі, яка пов'язана з їх негативними наслідками.

Мислитель запропонував подивитися на світ під кутом зору його цілісності та нестабільності, та шукати відповіді на глобальні екологічні виклики у площині цінностей та здатностей людини до мислення, планування, врахування альтернатив в управлінні доцільною людською діяльністю у довкіллі. У своїй праці він закликав до захисту біосфери як єдиної системи, інтегральними елементами якої є людина та природа як незалежні партнери. Оскільки він, як і В. Вернадський, вважав проблему біосфери глобальною, то й вирішувати біосферні проблеми закликав на державному рівні, шляхом запровадження «глобального мислення» у природоохоронній діяльності різних країн. Це мислення, на йогодумку, мало б виявляти себе у їх глобально зкоординованих діях не лише по відношенню до проблем довкілля в середині тієї чи іншої країни, але й по відношенню до територій, що не підлягають юрисдикції тієї чи іншої держави, таких як континентальні шельфи морів, арктичні регіони тощо. Е. Ласло зауважував: «...не претендуючи на володіння природою на правах власника, ми можемо розглядати всі природні джерела як колективний спадок, яким треба користуватися на благо... Проблема лише у важкості створення спрямованих змін в культурі... нам необхідні фундаментальні зміни в тому, як ми мислимо – про себе, про оточуюче нас довкілля, про наше суспільство і наше майбутнє...» [12, с. 81]. Е. Ласло стверджував, що людині треба змінитися самій, перш ніж здійснювати політичні та технологічні перетворення, наголошував на актуальності культурних та ціннісних суспільних трансформацій.

Важливим чинником соціо-культурних суспільних змін, на думку Е. Ласло, є трансформація науки, яка має збагатитися застосуванням системного підходу до аналізу цілісного та взаємозалежного світу, орієнтацією на інтегральні теорії природи та суспільства. Він обстоював необхідність впровадження так званої «холістичної освіти», яка б була в змозі здійснити інтеграцію новітніх досягнень сучасного знання, а також здійснити «холістичний альянс» науки, мистецтва, релігії і освіти, щоб «навчитися бачити в проблемах та вимогах віку біфуркації елементи складного, але єдиного історичного процесу» [12, с. 105].

Ноосферний підхід в осмисленні сучасних екологічних викликів знайшов свій вияв у творчості авторитетних британських фахівців в царині глобальних трансформацій Д. Гелда, Е. Мак Грю, Д. Голдблатта, Дж. Перратона [5]. Ці автори вважають, що проблеми екологічних утруднень людства та пошуку шляхів їх розв'язання слід розглядати через призму енвайронменталізму (глобального світогляду), що передбачає, по-перше, погляд на планету як на цілісну екосистему, по-друге, враховує можливі загрози від небезпечних змін у довкіллі, спричинених людською діяльністю. Відповідно на такі загрози, на їх погляд, постають дії міжнародних інституцій, правових актів та угод, покликаних регулювати питання природного середовища поряд із створенням низки міжнародних альянсів, екологічних рухів та організацій.

Мислителі запропонували у вирішенні питань екології в умовах глобалізації, брати до уваги ідею так званих *довкільних спільних благ*. Ця ідея спирається на припущення, що Земля – є цілісною,

взаємозалежною екосистемою. Саме такий підхід, як відомо був реалізований В. Вернадським, а згодом його послідовником Дж. Лавлоком (гіпотеза Гея–моделі). Ця ідея також має відчутний геополітичний контекст, адже спільні блага довкілля, на думку мислителів, – це такі складові глобальної екосистеми, що одночасно використовуються, відчуються та поділяються всіма державами, але фактично не перебувають під чиєюсь юрисдикцією або суверенною владою. Найкращими прикладами цього типу спільних благ є атмосфера та кліматичні умови, які є для кожного суспільства та держави найважливішими життєвими ресурсами.

Дослідники зацентрували увагу на тому, що у ХХ столітті проблеми довкілля набули глобального виміру. На їх думку, такі проблеми як проблема глобального потепління, стоншення атмосферного озонного шару, вичерпання ресурсів, загрози біологічному розмаїттю, демографії, перенаселення, транскордонного забруднення тощо, набули в умовах глобалізації статусу екологічних загроз, наслідки яких перетнули державні кордони країн світу. Статусу глобальних екологічних загроз набули також й проблеми ядерних відходів, а також ядерної енергетики в цілому, яка «з її можливими аваріями утворює історичний вододіл та небезпечний потенціал щодо катастрофічної деградації довкілля...» [5, с. 447].

Відтак, дослідники обґрунтували доцільність застосування глобалізаційного підходу у питаннях екологічної політики та культури. На їх думку, сучасність вимагає постановки проблеми глобальної екологічної політики, яка б врахувала глобальні екологічні взаємозв'язки та планетарну взаємозалежність світу, а також соціокультурні зрушення другої половини ХХ століття, які вплинули на зростання дискусій світової наукової спільноти з екологічних питань, дали поштовх до формування та інституціоналізації міжнародних екологічних рухів.

Варто відзначити, що ноосферний підхід В. Вернадського в осмисленні сучасних екологічних викликів був використаний не лише у європейській соціально-філософській думці, він також започаткував подальший розвиток міжнародного політичного дискурсу стосовно проблем екології. Він сприяв зростанню усвідомлення на міжнародному рівні глобального виміру екологічних викликів людства, що знайшло відображення у міжнародних угодах, законодавчих актах та програмних документах Міжнародних організацій з глобальних екологічних проблем.

Так, завдяки працям В. Вернадського, у другій половині ХХ століття посилювався інтерес до міжнародного обговорення екологічних проблем, в тому числі, почала акцентуватися увага на їх глобальному характері. Зростало усвідомлення світовою науковою спільнотою цілісності, глобальності та екологічної взаємозалежності світу. Набули поширення екологічні рухи, утворювалися природоохоронні організації, до вирішення екологічних проблем почали залучатися різноманітні неурядові організації, у тому числі так звані «партії зелених». Втім, ця діяльність була переважно місцевою чи внутрішньонаціональною, мала неформальний характер, чинила слабкий вплив на державну політику тієї чи іншої країни.

Лише після Стокгольмської конференції з питань транснаціонального довкілля, спонсорованого Про-

грамою ООН з навколишнього середовища, де уперше на мінародному рівні були визначені спільні екологічні загрози та комплекс необхідних захисних дій, відбулося посилення екологічної політики держав, у зв'язку із чим виникло чимало міжнародних ініціатив щодо проблем навколишнього середовища, почала зростати інтенсивність міжнародного екологічного регулювання. Починаючи з 1970 р. було підписано ряд міжнародних документів з проблем екології: Лондонську конвенцію про попередження забруднення моря від скидання відходів та інших речовин (1972), Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на довкілля (1978), Конвенцію про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979) Конвенцію ООН з морського права (1982), Базельську конвенцію щодо міжнародного переміщення небезпечних відходів (1989), Віденський (1985) та Монреальський (1987) Протоколи щодо контролю над забрудненням повітря від викидів фреонів, Конвенцію ООН про транскордонний вплив промислових аварій (1992), Конвенцію рамкову ООН про зміну клімату (1992) тощо. Були ухвалені угоди щодо захисту дикої живої природи, а саме стосовно білих ведмедів, тюленів, екосистеми Антарктиди. Міжнародною спільнотою були здійснені кроки до забезпечення раціонального природокористування та збереження біологічного розмаїття планети. У 1971 р. за ініціативою ЮНЕСКО отримала розвиток програма «Людина і біосфера». Були опубліковані списки перших 53 біосферних заповідників, розташованих у 8 країнах. Згодом їх сітка значно збільшилася, і сьогодні, за даними ЮНЕСКО, налічує 482 заповідники у 102 країнах.

У 1992 р. відбулася Конференція ООН з довкілля й розвитку у Ріо-де-Жанейро, яка впевнено підтвердила глобальний вимір екологічних викликів, привернула до них увагу з боку провідних держав світу, МВФ, Світового банку та СОТ. Вагомим здобутком Конференції у Ріо-де-Жанейро було закріплення стратегічної мети переходу до *сталого розвитку*, який, забезпечуючи подальший поступальний розвиток цивілізації, не порушував би природне довкілля, був зорієнтований на гармонію з ним. Нова цивілізаційна модель сталого розвитку виступила як підсумок зусиль світової спільноти знайти загальну концептуальну платформу спільного виживання та виходу з глобального екологічного кризового стану сучасної цивілізації, недопущення її загибелі внаслідок антропогенних впливів на довкілля.

З позицій ноосферного підходу міжнародна спільнота розпочала обговорення проблем *екологічної та ядерної безпеки*. Це знайшло своє відображення в таких підсумкових документах досліджень ООН та МАГАТЕ з питань екологічної та ядерної безпеки як: «Клімат та інші глобальні наслідки ядерної війни» (ООН, 1989) [9], «Гарантії, нерозповсюдження та мирне використання ядерної енергії» (МАГАТЕ, 1999) [3], «Розвиток культури безпеки в ядерній діяльності: Практичні пропозиції зі сприяння прогресу» (МАГАТЕ, 2000) [13] та інших.

Український та європейський досвід осмислення екологічних викликів сьогодення, що ґрунтується на ноосферних засадах, взятий до уваги Україною у формуванні та здійсненні власної *екологічної політики*.

Якщо наприкінці ХХ століття у вирішенні екологічних проблем Україна спиралася лише на

неформальні громадські організації, такі, наприклад, як Зелений рух радянської Буковини, Українська екологічна асоціація «Зелений світ», Національний екологічний центр України, Всеукраїнська екологічна ліга тощо, то у теперішній час наша держава активно залучається до системи міжнародних відносин, прагнучи використовувати міжнародний досвід у розв'язанні власних екологічних проблем, а також узгоджувати національну екологічну політику з пріоритетами світового співтовариства. Україна активно співпрацює з ООН з питань охорони довкілля та сталого розвитку. Вона була активним учасником Конференції ООН з довкілля та розвитку, яка відбулася в червні 1992 р. у Ріо-де-Жанейро, де приєдналася до низки міжнародних конвенцій та ініціатив, поклала на себе значні зобов'язання щодо довкілля перед світовим співтовариством. Одним із важливих напрямків співпраці між Україною та ООН є пом'якшення та мінімізація довготермінових наслідків Чорнобильської катастрофи. Починаючи з 1990 р. за ініціативою України на трирічній основі схвалюються відповідні резолюції ООН з цієї проблематики (остання – у грудні 2016 р.). У 2000 р. Україною було прийняте рішення про закриття Чорнобильської АЕС, що отримало схвальний відгук ООН [18]. Україна також активно залучається до співпраці з ООН стосовно подолання наслідків кліматичних змін. Вона є учасником Рамкової конвенції ООН та Кіотського протоколу. У 2016 р. Україною разом з іншими країнами було ратифіковано нову глобальну кліматичну угоду – Паризьку угоду. В Україні готується до затвердження концепція реалізації державної кліматичної політики – перший стратегічний документ у сфері боротьби зі зміною клімату.

Сучасні українські фахівці докладають також належних зусиль до того, щоб в українському суспільстві відбулися екологічні соціокультурні зрушення. Так, зокрема, з огляду на менталітет української нації та здатність українського суспільства узгоджувати соціально-екологічні проблеми із законами розвитку природи та функціонування біосфери, було запропоновано розглядати проблеми охорони природи в Україні як частину культури [4]. Посилилася увага дослідників до проблеми *екологічної культури*, у якій вбачають не лише джерело екологічних знань, але й – гуманістичних цінностей, і яку вважають невід'ємним складником національної культури. Так, зокрема, В. Крисаченко відмічає, що «...екологічна культура звернена до двох світів – природного довкілля і внутрішнього світу людини. Своїми цілями вона спрямована на створення бажаного устрою чи ладу в природі, і на виховання високих гуманістичних смислотворчих цінностей та орієнтирів у людському житті» [10, с. 11].

Втім, ще необхідно вирішити багато завдань, щоб дати належну відповідь на екологічні виклики сьогодення. Одним з них є, на нашу думку, формування ноосферно-орієнтованого екологічного мислення громадян України. Цей тип мислення має містити детермінанти погляду на світ як на цілісну глобальну екосистему, переконання, що екологічне благополуччя кожної окремої країни залежить від екологічного благополуччя світу в цілому, що необхідно дотримуватися ціннісних принципів взаємодії з природою, нести відповідальність за

теперішню та майбутню екологічну безпеку громадян. Ноосферно-орієнтоване екологічне мислення має посилювати політичну та культурну стратегію кожної країни у виробленні міжнародних заходів щодо подолання глобальних екологічних загроз. Формування ноосферно-орієнтованого екологічного мислення вимагає здійснення певних кроків зі змістовного наповнення університетських курсів з соціальної філософії проблематики, яка б розкривала український та європейський досвід осмислення екологічних викликів сьогодення з позицій ноосферного підходу.

Список використаних джерел

1. Владимиренко В., Турпак Н. Світоглядні засади становлення української ноосферної думки / Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки / Гол. ред. В. С. Пазенок. – К.: КУТЕП, 2015. – Вип.20. – С.9–21.
2. Вернадський В. І. Вибрані праці / Володимир Іванович Вернадський. – К.: Nauk. dumka, 2005. – 300 с.
3. Гарантии, нераспространение и мирное использование ядерной энергии. – Вена: МАГАТЭ, 1999. – 4 с.
4. Гардашук Т. Охорона природи в Україні як складова частина культури / Історія української культури у п'яти томах. Т.5. Українська культура ХХ – початку ХХІ століть. Кн.4. Проблеми функціонування, збереження і розвитку культури в Україні. – К.: «Наукова думка» НАН України, 2013. – С.713–731.
5. Гелд Д., Мак Грю Е., Голдблатт Д., Пerratон Дж. Глобальні трансформації: політика, економіка, культура. Пер. з англ. Передне слово Ю. Павленка. – К., 2003. – 584 с.
6. Голубець М. Від біосфери до ноосфери. – Львів: Полліс, 1997. – 256 с.
7. Єрмоленко А. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи: монографія / Анастолій Єрмоленко; НАН України, Інститут філософії ім. Г. Сковороди. – К.: Лібра, 2010. – 408 с.
8. Кисельов М., Гардашук Т., Зарубицький К. Екологічні виміри глобалізації. – К., 2006. – 260 с.
9. Климат и другие глобальные последствия ядерной войны: Резюме исследования ООН. – Нью-Йорк: ООН, 1989. – 16 с.
10. Крисаченко В. Екологічна культура: теорія і практика: Навч. посібник. Видання друге. – К.: «МП Леся», 2009. – 364 с.
11. Лакуша Н. Світ екобезпеки людини: глобалізаційні виклики. Монографія / Н. М. Лакуша. – К.: Логос, 2016. – 264 с.
12. Ласло Э. Век бифуркации: постижение изменяющегося мира // Путь. – 1995. – №1. – С.3–129.
13. Развитие культуры безопасности в ядерной деятельности: Практические предложения по содействию прогрессу. – Вена: МАГАТЭ, 2000. – 81 с.
14. Римский клуб. История создания, избранные доклады и выступления, официальные материалы / Д. Гвишиани, А. Колчин, Е. Нетесова, А. Сейтов. – М., 1997. – 384 с.
15. Costain W. D., Lester J. P. The Evolution of Environmentalism // Environmental Politics and Policy: Theory and Evidence. – Durham; London, 1995. – P.15–38.
16. Laszlo E. The Age of Bifurcation. Understanding the Changing World. © 1991, OPA (Amsterdam) B.V.
17. Peccei A. The Club of Rome: Agenda for the End of the Century: Club of Rome Bogota Conference, Dec. 1983. – Bogota: Banco Central Hipotecario, 1983. – P.23–33.
18. Діяльність України в Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/uno>

References

1. Vladymyrenko V., Turpak N. Svitogljadni zasady stanovlennja ukrai'ns'koi' noosfernoi' dumky / Naukovi zapysky Kyi'vs'kogo universytetu turizmu, ekonomiky i prava. Serija: filosof's'ki nauky / Gol. red. V. S. Pazenok. – K.: KUTEP, 2015. – Vyp.20. – S.9–21.
2. Vernads'kyj V. I. Vybrani praci / Volodymyr Ivanovyh Vernads'kyj. – K.: Nauk. dumka, 2005. – 300 s.
3. Garantii, neraspromstranenie i mirnoe ispol'zovanie jadernojo jenergii. – Vena: MAGATJe, 1999. – 4 s.
4. Gardashuk T. Ohorona pryrody v Ukrai'ni jak skladova chastyna kul'tury / Istorija ukrai'ns'koi' kul'tury u p'jaty tomah. T.5. Ukrai'ns'ka

kul'tura XX – pochatku XXI stolit'. Kн.4. Problemy funkcionuvannja, zberezhennja i rozvytku kul'tury v Ukrai'ni. – K.: «Naukova dumka» NAN Ukrai'ny», 2013. – S.713–731.

5. Geld D., Mak Grju E., Goldblatt D., Perraton Dzh. Global'ni transformacii': polityka, ekonomika, kul'tura. Per. z angl. Perednje slovo Ju. Pavlenka. – K., 2003. – 584 s.
6. Golubec' M. Vid biosfery do noosfery. – L'viv: Pollis, 1997. – 256 s.
7. Jermolenko A. Social'na etyka ta ekologija. Gidnist' ljudyny – shanuvannja pryrody: monografija / Anatolij Jermolenko; NAN Ukrai'ny, Instytut filosofii' im. G. Skovorody. – K.: Libra, 2010. – 408 s.
8. Kysel'ov M., Gardashuk T., Zarubyc'kyj K. Ekologichni vymiry globalizacii'. – K., 2006. – 260 s.
9. Klimat i drugie global'nye posledstvija jadernojo vojny: Rezjume issledovanija OON. – N'ju-Jork: OON, 1989. – 16 s.
10. Kryshachenko V. Ekologichna kul'tura: teorija i praktyka: Navch. posibnyk. Vydannja drugie. – K.: «MP Lesja», 2009. – 364 s.
11. Lakusha N. Svit ekobezpeky ljudyny: globalizacijni vyklyky. Monografija / N. M. Lakusha. – K.: Logos, 2016. – 264 s.
12. Laslo Je. Vek bifurkacii: postizhenie izmenjajushhegosja mira // Put'. – 1995. – №1. – S.3–129.
13. Razvitie kul'tury bezopasnosti v jadernojo dejatel'nosti: Prakticheskie predlozhenija po sodejstviju progressu. – Vena: MAGATJe, 2000. – 81 s.
14. Rimskij klub. Istorija sozdanija, izbrannye doklady i vystuplenija, oficial'nye materialy / D. Gvishiani, A. Kolchin, E. Netesova, A. Sejtov. – M., 1997. – 384 s.
15. Costain W. D., Lester J. P. The Evolution of Environmentalism // Environmental Politics and Policy: Theory and Evidence. – Durham; London, 1995. – P.15–38.
16. Laszlo E. The Age of Bifurcation. Understanding the Changing World. © 1991, OPA (Amsterdam) B.V.
17. Peccei A. The Club of Rome: Agenda for the End of the Century: Club of Rome Bogota Conference, Dec. 1983. – Bogota: Banco Central Hipotecario, 1983. – P.23–33.
18. Djal'nist' Ukrai'ny v Organizacii' Ob'jednanyh Nacij [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/uno>

Turpak N. V., Candidate of Sciences in Philosophy, leading researcher of Philosophy and Geopolitics Department of RIUS (Ukraine, Kyiv), turpak.nadiya@ukr.net

Noospherik approach for finishing current ecological challenges

The article analyzes the Ukrainian and European ideological experience in understanding contemporary ecological challenges. It is argued that the concept of the biosphere and noosphere V. Vernadsky determined the features of noospheric-oriented ecological thinking and served as the basis for developing an appropriate approach in understanding the European social and philosophical thought of the ecological challenges of modern post-industrial civilization. The application of the noosphere approach in contemporary global humanitarian society is considered. It is emphasized on the expediency of its application in the formation and implementation of environmental policy in Ukraine.

Keywords: anthropocentrism, biosphere, globalization, global ecological threats, ecological culture, ecological thinking, environmental challenges, evolutionism, idea of noosphere, climate change, noosphere, sustainable development.

* * *

УДК 177.7+316.325

Ходанич Ю. М.,
викладач кафедри філософії,
Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород), urahodanych@gmail.com

ФЕНОМЕН СУСПІЛЬСТВА МАСОВОГО СПОЖИВАННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЦІННОСТІ МИЛОСЕРДЯ

Аналізується феномен суспільства масового споживання в контексті цінності милосердя з точки зору соціально-філософського аналізу. З'ясовано причини «масовості» суспільства, проведено аналіз поняття «суспільство масового споживання» та виділено його характерні риси. Визначено